

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
БИРО ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Наставна програма

Финансиска писменост
за IV, V или VI одделение

Скопје, 2021 година

ФИНАНСИСКА ПИСМЕНОСТ

ПОВРЗАНОСТ СО НАЦИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ

Наставната програма вклучува релевантни компетенции од подрачјето **VII. ТЕХНИКА, ТЕХНОЛОГИЈА И ПРЕТПРИЕМНИШТВО.**

Ученикот/ученичката знае и/или умее:

VII-A.12	да ги објасни поимите штедење и позајмување и да прави разлика меѓу штедење на краток и долг рок;
VII-A.13	да планира рационално и економично да ги распределува и/или троши парите со кои располага.

Ученикот/ученичката разбира и прифаќа дека:

VII-B.5	ресурсите не се неограничени и дека е потребно одговорно да се користат.
---------	--

Наставната програма вклучува релевантни компетенции и од следните подрачја на Националните стандарди: **(III) МАТЕМАТИКА И ПРИРОДНИ НАУКИ, (IV) ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ и (V) ЛИЧЕН И СОЦИЈАЛЕН РАЗВОЈ.**

Ученикот/ученичката знае и/или умее:

III-A.6	да донесува заклучоци кога две величини се пропорционални и да користи пропорционалност во решавањето проблеми, како, на пример, премин од една валута во друга;
III-A.25	да одлучува како да ги провери резултатите и да размислува дали одговорот е разумен во контекст на проблемот;
III-A.26	да ја оценува ефикасноста на различните пристапи на решавање на проблемот и да ја подобрува постапката на решавање;
III-A.27	да користи математички апликации за решавање на различни проблемски ситуации и за проверување на знаењата;
III-A.51	да ја објаснува интеракцијата меѓу човекот и животната средина и да ги идентификува позитивните и негативните влијанија на човекот врз животната средина;
III-A.53	да ги анализира односите меѓу еколошките, социјалните и економските системи од локално до глобално ниво;
IV-A.4	во соработка со други да анализира проблем, да развие идеја и план за негово истражување и решавање и да испланира кога и за што ќе користи ИКТ;
IV-A.5	да определи какви информации му/и се потребни, да најде, избере и преземе дигитални податоци, информации и содржини и да ја

	процени нивната релевантност во однос на конкретната потреба и веродостојноста на изворот;
V-A.4	да прави процена на сопствените способности и постигања (вклучувајќи ги силните и слабите страни) и врз основа на тоа да ги определува приоритетите кои ќе му/ѝ овозможат развој и напредување;
V-A.8	да го организира сопственото време на начин кој ќе му/ѝ овозможи ефикасно и ефективно да ги оствари поставените цели и да ги задоволи сопствените потреби;
V-A.9	да ги предвиди последиците од своите постапки и од постапките на другите по себе и по другите;
V-A.10	да применува етички начела при вреднување на правилното и погрешното во сопствените и туѓите постапки и да манифестира доблесни карактерни особини (како што се: чесност, правичност, почитување, трпеливост, грижа, пристојност, благодарност, решителност, одважност и самодисциплина);
V-A.11	да дејствува самостојно, со целосна свесност од кого, кога и како може да побара помош;
V-A.15	да соработува со други во остварување на заеднички цели, споделувајќи ги сопствените гледишта и потреби со другите и земајќи ги предвид гледиштата и потребите на другите;
V-A.18	да истражува, поставувајќи релевантни прашања со цел да ги открие проблемите, да ги анализира и вреднува информациите и предлозите и да ги проверува претпоставките.

Ученикот/ученичката разбира и прифаќа дека:

III-B.2	знаењата од математика наоѓаат примена во многу области од секојдневното живеење;
III-B.3	знаењата од математика се неопходни за усвојување на знаењата од други предмети и научни дисциплини;
III-B.6	природните ресурси на Земјата се ограничени и дека нивното неодговорно искористување има последици по квалитетот на животот;
IV-B.1	дигиталната писменост е неопходна за секојдневното живеење – ги олеснува учењето, животот и работата, придонесува за проширување на комуникацијата, за креативноста и иновативноста, нуди разни можности за забава;
V-B.4	секоја постапка која ја презема има последици по него/неа и/или по неговата/нејзината околина;
V-B.6	успехот во животот во голема мера зависи од целите кои ќе си ги постави, а од начинот на кој ќе ги планира активностите и ќе го организира времето во голема мера зависи ефикасноста и ефективноста во остварувањето на поставените цели.

РЕЗУЛТАТИ ОД УЧЕЊЕ

Тема 1: ШТЕДЕЊЕ, ТРОШЕЊЕ, ИНВЕСТИРАЊЕ И ДОНИРАЊЕ

Знаења/вештини

- Ја разбира вредноста на парите и штедењето и прави разлика меѓу штедење и трошење.
- Може да ги идентификува/препознава различните начини на штедење.
- Ја сфаќа важноста за задоволување на потребите пред задоволувањето на желбите.
- Знае дека постојат различни начини за да се заштедат пари.
- Ги разликува банкнотите и може да ја собира вредноста на различните банкноти.
- Умее да го разликува штедењето од инвестирањето и трошењето од донирањето.
- Умее да поставува приоритети.
- Разбира која е целта и функцијата на парите.
- Знае различни начини за користење на водата и електричната енергија.
- Умее да укажува на нерационално користење на водата и електричната енергија.

Ставови/вредности

- Ја прифаќа важноста за задоволување на потребите пред задоволувањето на желбите.
- Подготвен/подготвена е да презема финансиски активности кои ќе доведат до исполнување на потребите/желбите.
- Разбира што е свесно и одговорно трошење.
- Развива позитивен однос кон штедењето.
- Почитува туѓа сопственост.
- Развива свесност за важноста на задоволувањето на потребите на сите луѓе, не само на своите.
- Ја разбира важноста на споделување ресурси со други.

- Сфаќа дека водата за пиење и другите природни ресурси не се непресушен извор.

Содржини (и поими) и број на часови	Примери за активности
• Штедење и трошење (пари, штедење, трошење, приоритети) 4 часа	• Секој ученик на лист хартија го пишува продолжението на реченицата: <i>Кога би имал/имала пари би купил/купила...</i> Учениците се делат во групи и секоја група избира една од индивидуалните реченици со која сите ќе се согласат. По презентацијата на „групните“ реченици се води дискусија за тоа дали се договориле парите да ги потрошат за нешто што го немаат, а им е потребно или за нешто што не им е неопходно и зошто се договориле за тоа. Заеднички се заклучува за различните начини/потреби за трошењето пари. Секоја група добива илустрација со три банкноти со различна вредност (на пример: 50 денари + 100 денари + 500 денари), со задача да решат да ги потрошат на купување на сите или на некои од работите што претходно ги посакале учениците во групата. Откако ќе презентираат што одлучиле, се води дискусија за ограниченоста на парите што се на располагање за трошење. • Учениците, поделени во групи, добиваат по една од четири различни ситуации во кои се опишани можни начини на штедење (на пример: Твоето семејство располага со 2 000 денари. Треба да се плати сметката за електрична енергија во износ од 1 000 денари инаку ќе ви ја исклучат струјата. Твојата сестра слави полуматура и ѝ требаат 200 денари за прославата. Твојот татко е столар и е единствениот што работи во вашето семејство. Неодамна му се расипа машината со која работи и поправката чини 1 000 денари. Ти со месеци штедеше за нов телефон и ти се потребни уште 200 денари за да си го купиш. Брат ти штотуку го пуштија од болница и му е потребно свежо овошје и зеленчук за да го зајакне имунитетот. На пазар има банани за 60 денари за еден кг, јаболка за 40 денари, круши за 120 денари, киви за 100 денари, броколи за 100 денари, зелка за 30 денари, домати за 70 денари и пиперки за 80 денари.) со задача да смислат како може да се заштедат што е можно повеќе пари или, пак, ако не може да се заштеди, како парите да се потрошат на најсоодветен начин. За време на презентацијата на сработеното, учениците укажуваат и на дилемите што им се јавиле додека одлучувале и зошто решиле тоа да се направи во дадената ситуација. По презентациите се води дискусија по следните прашања: На кои сè начини може да се заштеди? Дали секогаш мора де се купуваат нови работи (пример: облека, апарати и сл.) наместо да се користат постоечките? Зошто треба да се настојува секогаш да се заштеди извесна сума пари, дури и тогаш кога се работи за сосема мал износ? • Учениците играат квиз. Наставникот поставува прашања поврзани со штедењето и трошењето. По секој добиен одговор се води дискусија за тоа зошто е даден тој одговор. Пример за прашања за квизот: 1) Човечкото тело содржи 70 % вода. 2) Ова се работите што може да ги направите за да заработите дополнителни пари: рециклирање, доставување весници, косење на тревникот на соседот, сите овие. 3) Секој

	од нас треба да ги собира своите играчки откако ќе заврши со играње, да го средувa својот кревет, да ги мие забите, сите овие. На крај се води дискусија по следните прашања: Зошто луѓето работат? На кои сè начини децата можат да им помогнат на родителите? Дали секогаш треба да бидеме платени за тоа што го работиме? Дали ако му помогнеме на семејството или на другарчињата треба да бидеме платени и зошто?
• Штедење природни ресурси (штедење вода/јаглен/нафта, обновливи ресурси, необновливи ресурси) 4 часа	• Учениците се редат во две паралелни линии завртени едни код други, формирајќи корито на поток. Од едниот крај едно дете почнува да се движи низ коритото, на почетокот бавно, па сè побрзо и побрзо, симулирајќи го течението на потокот. Кога ќе стигне до крајот, застанува во редот, а друго дете од спротивната страна го прави истото. Ова се повторува сè додека сите деца не поминат низ коритото. На крај се води дискусија во врска со следните прашања: Дали може да замислите ситуација кога би немало вода? Дали некогаш се случило да немате вода во вашиот дом? Зошто во некои земји има недостиг на вода за пиење? Покрај толку мориња и океани, зошто се случува да нема вода за пиење? • Учениците добиваат лист со десетина прашања („Тест за вода“) и на секое прашање треба да одговорат со <i>ТОЧНО</i> или <i>НЕТОЧНО</i>. Примери за прашања: Човечкото тело може да издржи околу една недела без вода. Машината за перење алишта за едно перење троши околу 100 литри вода. На крај се читаат одговорите и се води дискусија за сите прашања. • Учениците добиваат текст со приказна со наслов „Едно непријатно утро“ (парафразирано: во едно село пресушува единствениот извор на вода. Единственото решение е селаните да се преселат од тоа место. Новото понудено место за живеење е пригодно за живеење, но единствениот извор на вода во тоа место дава многу ограничени количини вода. Што може да се направи?). Потоа учениците, поделени во групи, треба да замислат дека тие се селаните кои треба да донесат одлука дали да се преселат на друго место. Одлуката треба да ја донесат откако ќе изнајдат и понудат начини како може да се заштеди водата за да може селото да живее со ограничените количини кои се на располагање. На крај групите го презентираат сработеното и се дискутира со поставување на следниве прашања: Кој беше основниот проблем во приказната? Дали можете да се сетите кои други природни богатства може да ги снеса? Како би изгледал светот без јаглен/нафта? Што може да се направи за да се продолжи рокот на користење на необновливите извори на енергија? Кои се обновливи извори на енергија?
• Штедење електрична енергија 2 часа	• Учениците добиваат картички/слики со различни електрични апарати. Тие треба да ги подредат по тоа кој апарат троши најмалку, а кој троши најмногу електрична енергија. Се запишува колку приближно троши секој од апаратите, а потоа секој kWh се множи со цената на електричната енергија, на пример, 5 денари по kWh. На крај се води дискусија за начините на штедење, односно за тоа што може да се направи за апаратите да трошат помалку електрична енергија.

	Учениците треба да спроведат анкета за нивното училиште за да истражат колку училиштето е енергетски ефикасно или што може да се направи за да се заштеди повеќе вода/електрична енергија. Тие заеднички разговараат за тоа кои области на училиштето мислат дека треба да се истражат. Заеднички се прави листа на прашања за истражување. Откако ќе се добие соодветна дозвола од училиштето се делат одговорностите (на пример: дизајнирање на анкета, прашања, одговори, резултати, презентирање на наодите). Потоа се дискутираат наодите, се подготвуваат препораки и се размислува за можните начини како тие да се изнесат и нивните препораки/сугестии да бидат земени предвид.
Трошење и инвестирање (трошење, донирање, инвестирање) 2 часа	Учениците добиваат еден лист на кој ги има следниве категории: за што сакам да штедам; што сакам да купам; за каква добротворна цел сакам да дадам; каде и како би сакал да инвестирам. Тие треба да замислат ситуација дека добиле како подарок за роденден пари во износ од 1 000 денари и треба да одлучат што ќе прават со нив. На крај се презентираат одговорите, а наставникот ги групира одговорите во соодветните категории (штедење, трошење, донирање, инвестирање).
Тема 2: БАНКИ И НИВНИ УСЛУГИ	
Знаења/вештини	
- Може да разликува различни банкарски услуги и различни видови банки. - Умее да ја разликува домашната валута од странските валути. - Знае каде може да се купуваат странски валути. - Има познавања за користењето на банкарските услуги.	
Ставови/вредности	
- Развива свесност за постоењето на банките и различните банкарски услуги. - Развива свесност за постоењето на различни валути.	
Содржини (и поими) и број на часови	Примери за активности
Банки и нивни услуги (пари, депозити, штедење, кредити, уплати, исплати, камати) 6 часа	Учениците одговараат на прашањето: Што најчесто добивате како подарок за некој празник (Велигден, Бајрам, Нова година и сл.) или за роденден? Откако повеќето ученици ќе кажат некој подарок кој им оставил најмногу впечаток, се пишува зборот БАНКА на табла (или на голем лист). Потоа учениците се прашуваат што мислат, т.е. на што ги асоцира овој збор (зборови, имиња на банки, симболи, валути, услуги...). Се запишуваат сите коментари. На крај се започнува дискусија со поставување на прашањата: Од сите подароци што се

	наброени, кои од нив може да се чуваат во банка? Зошто чуваме пари во банка? Зошто се користат банките? Дали може да наброите некои банки? Дали знаете некој кој работи во банка? Дали знаете некој кој штеди во банка? Каде би ги чувале вие вашите пари? Зошто? Дали сте слушнале за депозити/кредити/уплати/исплати? Дополнително, оваа активност може да се продолжи и со цртање табла со следните категории: Што знаеме за банките? Што сакаме да знаеме? На крај, по развиената дискусија, учениците се прашуваат: Што научивме? - Учениците се прашуваат зошто ни се потребни парите. Потоа се води дискусија со поставувања на следните прашања: Дали секоја стока или услуга има цена? Доколку сакаме да купуваме нешто во нашата земја, тогаш која валута ја користиме? Која банкнота ви е најинтересна, односно која најмногу ви се допаѓа и зошто? Потоа наставникот им покажува на учениците една денарска банкнота и се посочуваат нејзините карактеристики. Се забележува дека повеќето банкноти имаат карактеристики кои ја означуваат земјата во која се печатени, имаат вредност, имаат одредени безбедносни карактеристики за да ги спречат луѓето да ги фалсификуваат (како што се: холограм, метална лента, воден печат и/или сериски број). Потоа од учениците се бара да дизајнираат свои пари, односно да направат своја банкнота. Откако сите ќе ги презентираат своите банкноти, се развива дискусија за тоа која е личноста или обележјето на нивната банкнота, колку вреди, колку е безбедна? Кој ги печати денарите кај нас? - На час се поканува лице вработено во банка. Учениците поставуваат прашања што ги интересираат во врска со работата на банките. Заеднички дискутираат за поимите: депозити, штедење, кредити, уплати, исплати, камати. Дополнително, во соработка со Одделението за финансиска едукација при НБРСМ може да се организира посета на НБРСМ. (Активноста може да се спроведе и како проектна задача: учениците поделени во групи да ги истражуваат поимите: депозити, штедење, кредити, уплати, исплати, камати. Секоја група го презентира значењето на „својот“ поим.)
Размена на валути (национална/домашна валута: денар; странски валути: долар, евра, фунти; размена; размена на валути; девизен курс; комерцијални банки; менувачници; Народна банка на Република Северна Македонија)	- Учениците кажуваат примери за тоа дали некогаш разменуваат нешто со некого (на пример: Дали сте ги замениле бананите од ручекот со туѓа закуска? Дали сте замениле некоја играчка со некоја друга играчка на твој/твоја другар/другарка). Потоа се дискутира за тоа: Зошто се случува размена? Како се снаоѓале луѓето пред да се појават парите? Дали знаете дека размената на предмети е најстариот метод за купување и продавање? Дали знаете дека, всушност, имало време кога воопшто немало пари? - Учениците добиваат картички со различни симболи од различни валути и треба да се обидат да ги препознаат симболите. Учениците се обидуваат да ги именуват валутите и/или да ги именуват валутите кој ним им се познати или некогаш ги користеле. На крај се води дискусија за тоа во кои земји се користат соодветните валути и зошто постојат различни валути. - Учениците треба да донесат нешто од дома што тие го поседуваат (облека, играчка, книга...) што, можеби,

6 часа	повеќе нема да го користат, но, сепак, би можеле да го користат другите. Потоа учениците се обидуваат да ги разменат своите предмети. Процесот се надгледува од наставникот и на крај се развива дискусија со поставување на следните прашања: Како одеше размената? Дали некои предмети се разменуваа полесно/потешко од други? Зошто? Дали може да замислите да одите во продавница со вашиот предмет и да го размените со нешто, на пример, чоколадо? Како би било полесно? - Учениците визуелно анализираат неколку различни валути (на пример: долар, евро, динар, лек, лев, лира...). Низ дискусија се заклучува дека валутата на една земја (група земји) отсликува некоја карактеристика од земјата од која потекнува. Таа може да содржи слики од познати личности или може да одразува нешто од историјата или културата на таа земја. Потоа наставникот им покажува на учениците примери за нашата валута – денарот. Учениците се обидуваат да ги идентификуваат карактеристиките на денарските банкноти или монети. Дали некои од овие слики сте ги виделе на друго место? Што мислите за знаменитостите кои се прикажани на банкнотата или монетата? Што тоа кажува за нашата земја? - Учениците седат во круг, а наставникот ги прашува дали и каде патувале за време на годишните одмори. Доколку некој патувал надвор од државата (на пример: во соседните земји Албанија, Грција...), ги прашува со какви пари плаќале нивните родители таму? Потоа учениците треба да замислат дека ќе патуваат на семинар некаде во Германија/Велика Британија/САД/Русија... , а наставникот ги прашува која валута ќе им треба за тие земји. По добиените одговори се поставува прашањето: Како може да добијат странска валута во нашата земја? Каде можат да ги заменат денарите со странски валути? Дали некогаш слушнале за зборот менувачница? Која е функцијата на менувачницата? - На видно место се запишува зборот БАНКА. Учениците размислуваат на што сè ги асоцира овој збор (бура на идеи). Додека учениците размислуваат, наставникот црта три круга – еден помал, среден и поголем круг (еден во друг), а потоа на секој од нив ги пишува коментарите на учениците според овој редослед: 1) во централниот круг се запишуваат имињата на поголемите банки; 2) во средниот круг се запишуваат основните услуги што ги нудат банките; 3) во надворешниот круг се запишуваат останатите работи кои можат да ги кажат учениците за време на оваа активност. Доколку некој ја спомене Народна банка на Република Северна Македонија, наставникот забележува дека оваа банка е поразлична од останатите банки и ги прашува учениците дали можеби некој од нив знае која е разликата? Дали може во оваа банка да се штеди? Дали може да се купуваат странски валути? На крај се води дискусија со поставување на следните прашања: Дали некогаш сте биле во банка со некој возрасен? Во која? Што правевте таму? Какви услуги нудат банките? Можете ли да наброите некои? Што знаете за странските валути? Дали знаете колку денари ви се потребни за да се разменат со едно евро/долар/фунта? Дали знаете што е девизен курс? Каде може да добиете информации за соодносот на
--------	--

денарот со странските валути? Која е разликата меѓу НБРСМ и другите банки?

Тема 3: ВРЕДНОСТА НА ПАРИТЕ

Знаења/вештини

- Ја разбира вредноста на парите.
- Ја разбира целта и функцијата на парите.
- Умее да поставува приоритети.

Ставови/вредности

- Има критички став за парите.
- Ги искажува своите размислувања во врска со функцијата и намената на парите.

Содржини (и поими) и број на часови

Примери за активности

- **Вредноста на парите**
(пари, вредност, цел на парите, функција на парите)
3 часа
 - Учениците добиваат листови со црно-бели цртежи со различни ситуации кои ги прикажуваат децата како си играат или работат нешто. Тие треба да ги обојат цртежите со работата што можат да ја направат за да заработат пари. Откако сите ќе завршат, секој си го презентира својот цртеж и кажува начини како може да заработи пари.
 - Се запишува зборот ПАРИ на таблата или на голем лист. Учениците треба да размислат за тоа на кои начини може да дојдеме до пари во нашиот живот. Одговорите се пишуваат во една боја. Потоа учениците треба да размислуваат за тоа на кои начини може да се користат парите (штедење, трошење, инвестирање, донирање). Одговорите се пишуваат во друга боја. Понатаму, учениците треба да кажат кои чувства преовладуваат кога штедат, трошат, инвестираат, донираат. Одговорите се пишуваат во друга боја. На крај се води дискусија за различните начини на заработка, користењето на парите, но и чувствата кои се појавуваат и со кои треба да менаџираме при употребата на парите.
 - Учениците се делат во групи, а секоја група добива еден лист со наслов „Пари“ на кој има запишано одредени ставови во врска со парите. Примери за ставови: Парите ме прават среќен/среќна. Парите ми овозможуваат да бидам независен/независна. Можам да му помогнам на моето семејство кога имам пари. Учениците треба да ги наредат ставовите од 1 до 8, според тоа колку она што е запишано во листот е важно за нив (каде што 1 е најважно, а 8 најмалку важно). На крај наставникот започнува дискусија со поставување на следниве прашања: Зошто баш така ги рангиравте? Која е главната цел на парите? Која е најмалку важната цел на

	парите? Зошто? Училницата се дели на половина, според замислена линија. На едниот крај се става лист на кој е напишано: „Се согласувам“ а на другиот крај: „ Не се согласувам“. Во средина се става еден лист на кој пишува: „ Не сум сигурен/сигурна“. Се читаат одредени изјави, а учениците треба да го изразат своето согласување, односно несогласување со придвижување до листовите со горенаведените ставови. Нема точен или погрешен одговор. Се читаат изјавите, на пример: Парите носат среќа. Не е важно колку заработуваш, важно е колку им помагаш на другите... По секоја изјава се дава малку време за учениците да се изјаснат. На крај, после секоја изјава, се дискутира зошто некој се согласува/не се согласува и се дава можност, по слушањето на одговорите, некој да го промени ставот.
Определување приоритети при трошење пари (трошење, рангирање, приоритети) 1 час	Учениците добиваат картички со ситуации. Тие, поделени во групи, треба да решат како би постапиле во дадената ситуација. На пример: Заработивте 300 денари од продажба на книги. Многу сте гладни и жедни. Одите во продавница. Во продавницата откривате дека оброк од зеленчук со ориз и компири чини 200 денари. Сепак, може да купите чипс со иста количина како оброкот од зеленчук за само 60 денари. Исто така, вашите омилен слатки може да ги купите за 30 денари, како уживање за себе. Водата чини 30 денари, додека вашиот омилен газиран пијалак чини 50 денари. Има играчка што ја посакувате долго време и чини 100 денари. На вашиот брат му треба млеко кое може да го купите за 70 денари. Но, исто така, треба да заштедите пари за да ги замените истрошените чевли. Новите чевли ќе ве чинат 1 500 денари. На крај се презентираат одговорите, односно како би постапиле и зошто така. Се поставуваат прашањата: Дали некој друг би постапил поинаку? Како знаеме што е важно/поважно/најважно во одредена ситуација?

Тема 4: БУЏЕТИРАЊЕ

Знаења/вештини

- Способен е да буџетира и да планира за постигнување на своите идни цели.
- Може да ги планира личните финансии.

Ставови/вредности

- Смета дека мора да планира како да ги реализира своите цели.
- Разбира што е свесно и мудро трошење.

Содржини (и поими) и број на часови

Примери за активности

Планирање и	Учениците одговараат на прашањата дали водат евиденција за тоа како ги трошат нивните пари, дали некој од

буџетирање (планирање, приходи, трошоци, буџет) 3 часа	нив води дневник или има некој вид штедна книшка. Потоа учениците добиваат задача која треба да ја работат еден месец. На мала тетратка или слично секој треба да си направи своја штедна книшка на која ќе ги наведе сите приходи што може да ги заработи/добие, додека на другата страна ги запишува сите работи за кои треба да троши. Потоа треба да има дел и за трошоците за специјални прилики, на пример: подароци за роденден, празници и на крај делот за заштеди. Секој ученик индивидуално си го води дневникот. Наставникот еднаш неделно го следи пополнувањето на дневникот и дава насоки како да се пополни дневникот. - Учениците, поделени во групи, добиваат по еден пакет карти кој го содржи: вкупниот износ на пари што може да го потрошат за организирање на некој настан; видот на настанот што треба да го организираат; бројот на луѓе што се очекува да присуствуваат на настанот. На пример: пакет 1: 3 000 денари, забава на крајот на годината, 25 лица; пакет 2: 2 000 денари, роденденска забава, 30 луѓе; пакет 3: 1 000 денари, засади дрво за Ден на дрвото, 40 луѓе; пакет 4: 500 денари, кампања против дискриминацијата, 50 луѓе. Секоја група ќе треба да направи буџет и да го испланира настанот. Учениците мораат да размислат за чекорите кои треба да ги направат и за нештата што ќе им требаат. Доколку буџетот не е доволен, треба да размислат каде или како можат да најдат дополнителни пари или материјали за да се реализира настанот. На крај секоја група го презентира својот настан и план за реализација. - Учениците играат квиз. Наставникот поставува прашања поврзани со темата и дискутира за секој од дадените одговори. Пример за прашања за квизот: Заокружете ТОЧНО или НЕТОЧНО: 1) На мудрите купувачи им треба време да споредат две или три алтернативи пред да потрошат пари. 2) Моите потреби треба да имаат приоритет пред моите желби при пазарење.
Приходи и трошоци (приходи, трошоци) 1 час	На табла или на бел лист се запишуваат следниве поими: 1) приходи – пари што доаѓаат; 2) трошоци – пари што истекуваат, односно пари што се трошат за нешто. Учениците треба да размислат за сите можни начини за приходи и потоа тие се запишуваат. Истото се прави и за трошоците. На крај се води дискусија со поставувања на следниве прашања: За кој од поимите имавте повеќе одговори? Дали е можно секогаш приходите да ги покријат сите трошоци? Што да се направи во таков случај?

Тема 5: ПРЕТПРИЕМНИШТВО

Знаења/вештини

- Го разбира значењето на претприемништвото за економијата.
- Умее да разликува цена на чинење наспроти продажна цена и знае што е добивка/профит.

Ставови/вредности

- Разбира зошто луѓето работат за да заработат пари.
- Се залага за развивање на претприемништвото во заедницата.

Содржини (и поими) и број на часови	Примери за активности
• Улогата на претприемачите (бизнис, претприемач/претприемничка) 3 часа	• Учениците, поделени во групи, цртаат едноставна мапа на која ги означуваат продавниците, кафеаните/рестораните, банките, фризерските салони/берберниците и другите приватни услужни и/или производствени капацитети што се наоѓаат во околината на училиштето или во местото на живеење/општината. (Доколку се работи за училиште лоцирано во рурална општина, од учениците се бара да ја нацртаат мапата според тоа каде би сакале да бидат лоцирани оние што недостасуваат во нивната општина.) Следува презентација и дискусија во врска со прашањата: Дали многу луѓе работат таму? Што би правеле без да ги има овие? Дали мислите дека одредена услуга, продавница, банка е важна за вас/вашето место на живеење? Дали познавате некој што работи во продавница, банка и слично? Кои се нивните секојдневни обврски? • Учениците наведуваат кои бизниси ги знаат и ги издвојуваат оние што се застапени во нивниот град/општина/околина. Се дискутира во врска со прашањата: 1) Што се обезбедува преку овие бизниси (фокусот е на тоа дали обезбедуваат производи, услуги или и двете) и која е разликата меѓу услуга и производ? 2) Колку овие бизниси се важни за заедницата и зошто? 3) Кој се нарекува претприемач или претприемничка и која е нивната улога? • Учениците играат асоцијации. Наставникот кажува збор, а секој ученик на лист пред себе го запишува првиот збор што ќе му падне на памет. Наставникот најпрво кажува СОНЦЕ, па по десет секунди ја прашува групата за нивните асоцијации. Потоа кажува неколку други неутрални зборови (на пример: есен, ученик, облак) и постапката се повторува. На крај го кажува зборот ПРЕТПРИЕМАЧИ. Еден по еден учениците ги читаат своите одговори и наставникот ги запишува на табла. При анализата на одговорите посебно се издвојуваат оние кои имаат позитивно значење и од учениците се бара, во отворена дискусија, да објаснат зошто (и кога) овој збор има позитивно значење.
• Пресметка на добивка/профит (профит, цена на чинење, продажна цена) 1 час	• Наставникот презентира пример за тоа како се пресметува добивката/профитот (Каролина му продала тепих на Агрон. Агрон ѝ платил 100 евра. Каролина потрошила 65 евра за да го купи тепихот од Индија. Тоа значи дека заработила/остварила профит од 35 евра). Учениците, поделени во групи, добиваат опис на слична ситуација и во улога на сметководители го пресметуваат остварениот профит. По презентацијата на сработеното, се води дискусија во врска со прашањата: 1) Што е цена на чинење, а што е продажна цена?

	2) Како се пресметува профитот?
--	---------------------------------